

Renata Lisowska

Warunki funkcjonowania małych firm w regionach zmarginalizowanych

---

Ekonomiczne Problemy Usług nr 63, 141-149

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RENATA LISOWSKA

Uniwersytet Łódzki

WARUNKI FUNKCJONOWANIA MAŁYCH FIRM W REGIONACH ZMARGINALIZOWANYCH

Wprowadzenie

Sektor małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) odgrywa istotną rolę w rozwoju gospodarczym całego kraju oraz poprawia dynamikę rozwoju poszczególnych regionów, wpływając korzystnie na zmniejszenie bezrobocia, zaopatrując rynek lokalny w towary i świadcząc usługi dla lokalnych społeczności. Na rozwój tych przedsiębiorstw korzystnie wpływa bliskość odpowiednich rynków zbytu, dobrze rozwinięta infrastruktura techniczna i społeczna oraz dostęp do wyspecjalizowanych usług i środków finansowych. Dlatego też małe i średnie firmy słabiej rozwijają się w regionach zmarginalizowanych, oddalonych od centrów rozwoju społeczno-gospodarczego. Na rozwój małych i średnich firm wpływają, oprócz lokalizacji, również czynniki zewnętrzne: elementy makro- i mikrootoczenia, jak również czynniki wewnętrzne określające możliwości, jakimi dysponuje przedsiębiorstwo. Stopień zmienności i złożoności otoczenia powoduje poczucie niepewności wśród przedsiębiorców, co wpływa z znacznym stopniem na skłonność do tworzenia przedsiębiorstw i działalności przedsiębiorczej, szczególnie ważnej dla regionów zmarginalizowanych, oddalonych od centrów rozwoju społeczno-gospodarczego.

Celem niniejszego opracowania jest identyfikacja uwarunkowań rozwoju małych przedsiębiorstw w regionach zmarginalizowanych w oparciu o badania własne przeprowadzone metodą wywiadu pogłębionego wśród przedsiębiorców i instytucji otoczenia biznesu.

1. Regiony zmarginalizowane w Polsce

Na powstanie dysproporcji rozwojowych polskich regionów miało wpływ wiele czynników, do których najczęściej zalicza się uwarunkowania historyczne, to jest przynależność do trzech różnych zaborów, zniszczenia wojenne, silne ruchy migracyjne związane z wojną i zmianą granic Polski, oraz procesy transformacji gospodarki i integracji z Unią Europejską.

Znaczące różnice rozwojowe pomiędzy regionami mogą powodować zjawisko marginalizacji danego obszaru, co z kolei przyczynia się do spadku aktywizacji biznesowej na danym terenie oraz koncentracji negatywnych zjawisk społeczno-gospodarczych, takich jak: bezrobocie, ubożenie ludności, odpływ ludności, niska produktywność, nieefektywny system edukacji, patologie społeczne¹. Marginalizacja w przypadku regionu oznacza długotrwałe wyłączenie danego obszaru z generowania rozwoju i partycypacji w dochodach z rozwoju oraz wykluczenie regionalnej społeczności z aktywnego uczestnictwa w procesach gospodarczych, co powoduje w długim okresie ubóstwo, niezaspokojenie podstawowych potrzeb, brak jakichkolwiek szans na znalezienie pracy². Zjawisko to jest niebezpieczne, gdy ma charakter masowy, powiązany z redukcją miejsc pracy i często alokacją terytorialną potencjału biznesowego³. Tam, gdzie zjawiska te są skorelowane z niskimi możliwościami restrukturyzacji i generowania stabilnego wzrostu w oparciu o dyfuzję z obszarów miejskich oraz uwarunkowaną historycznie niską jakością instytucji publicznych, istnieje realne zagrożenie pogarszania się ich pozycji konkurencyjnej, zmniejszenia udziału w procesach rozwojowych i w konsekwencji prawdopodobne wystąpienie trwałej społecznej i ekonomicznej marginalizacji regionu.

Za regiony szczególnie narażone na zjawisko marginalizacji uważa się: obszary wiejskie – najczęściej położone peryferyjnie w stosunku do krajowych i regionalnych ośrodków aktywności społeczno-gospodarczej lub zdominowane niegdyś przez rolnictwo państwowe, obszary koncentracji przemysłów tradycyjnych, zdegradowane społecznie i ekonomicznie miasta i dzielnice miast oraz zdegradowane obszary przemysłowe i powojskowe.

Analiza poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego regionów została przedstawiona w *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010–2020: regiony, miasta, obszary wiejskie*, w której głównym wskaźnikiem oceny rozwoju poszczególnych

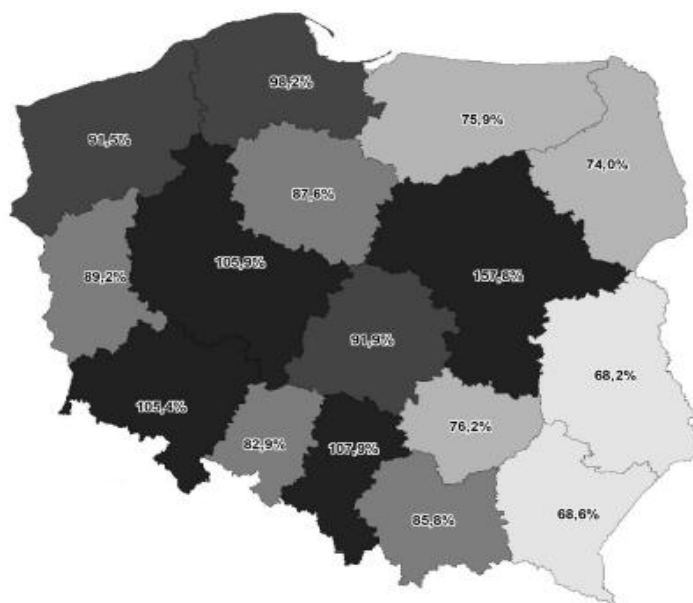
---

¹ *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020: Regiony, miasta, obszary wiejskie – projekt*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2009, s. 17.

² D. Stawasz, *Rozwój regionalny – ujęcie teoretyczne*, w: *Psychologiczne wyznaczniki efektywności poszukiwania pracy i samozatrudnienia w regionach zmarginalizowanych*, red. H. Skłodowski, E. Stawasz, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 2007, s. 53.

³ Może to oznaczać przejęcie rynku przez podmioty zewnętrzne, przejęcie pracowników przez firmy konkurencyjne, sprzedaż dotychczasowych maszyn i urządzeń.

województw jest średnia wartość Produkt Krajowy Brutto *per capita* w stosunku do średniej krajowej (rysunek 1).

Rys. 1. Średnia wartość PKB *per capita* w cenach bieżących na poziomie województw w stosunku do średniej krajowej w latach 2004–2007

Źródło: *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020: Regiony, miasta, obszary wiejskie*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010, s. 31.

Z zaprezentowanych danych wynika, że województwa Polski wschodniej i północno-wschodniej, to znaczy podkarpackie, świętokrzyskie, lubelskie, podlaskie i warmińsko-mazurskie, mimo widocznej poprawy sytuacji społeczno-gospodarczej w ostatnich latach nadal charakteryzują się najniższym poziomem rozwoju (PKB *per capita* wynosi poniżej 80% średniej krajowej), starzejącym się społeczeństwem, niższym niż reszta kraju poziomem wykształcenia, zapóźnieniami infrastrukturalnymi, niskim poziomem warunków życia (w tym dostępem do dóbr i usług) oraz niską produktywnością wszystkich sektorów gospodarki. Rozwój społeczno-gospodarczy regionów Polski wschodniej jednak nie jest jednolity, gdyż występują tam znaczące zróżnicowania wewnątrzregionalne, to znaczy w każdym z powyższych województw istnieją obszary wzrostu w postaci miast wojewódzkich i przylegających do nich obszarów zurbanizowanych, których rola społeczno-gospodarcza jest zbyt mała, aby w istotny sposób wpływać na sytuację w całym regionie. Powoduje to trudności w wykorzystaniu w pełni własnych potencjałów w oparciu o endogeniczne zasoby (między innymi kapitał społeczny, kulturowy,

innowacyjny), co mogłoby się odbyć w wyniku przeprowadzenia procesów restrukturyzacji (zmiana struktury wytwarzania PKB w kierunku zwiększenia udziału sektorów o większej wartości dodanej, zmian profilu nauczania, zwiększenia poziomu innowacyjności, podwyższenia jakości zasobów ludzkich)⁴.

W niniejszym opracowaniu w celu określenia stopnia zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego polskich regionów obliczono wskaźnik syntetyczny metodą Z. Helwiga⁵ na poziomie powiatów, obejmujący następujące zmienne: (i) stopa bezrobocia rejestrowanego w procentach, (ii) nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach w milionach złotych na jednego mieszkańca, (iii) podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. mieszkańców; (iv) wskaźnik obciążenia demograficznego – ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym, (v) wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach w milionach złotych na jednego mieszkańca.

Zgromadzone dane pochodziły z GUS⁶ i dotyczyły roku 2007. Na podstawie otrzymanych wyników dokonano podziału powiatów na cztery grupy, reprezentujące poziom ich rozwoju społeczno-gospodarczego (rysunek 2)⁷: (i) grupa 1 – powiaty o najniższym poziomie rozwoju, (ii) grupa 2 – słabo rozwinięte, (iii) grupa 3 – średnio rozwinięte, (iv) grupa 4 – wysokorozwinięte.

Sporządzony ranking powiatów pozwala na wyodrębnienie grupy powiatów rozwiniętych (rozwój koncentruje się wokół największych miast i w zachodniej części kraju) oraz opóźnionych w rozwoju – zmarginalizowanych (ściana wschodnia).

Najsłabiej rozwiniętymi powiatami według rankingu są powiaty: chełmiński, przysuski, suwalski, żuromiński, strzyżowski, a najlepiej rozwinięte miasta na prawach powiatu to Warszawa i Tychy oraz powiaty wrocławski i bełchatowski.

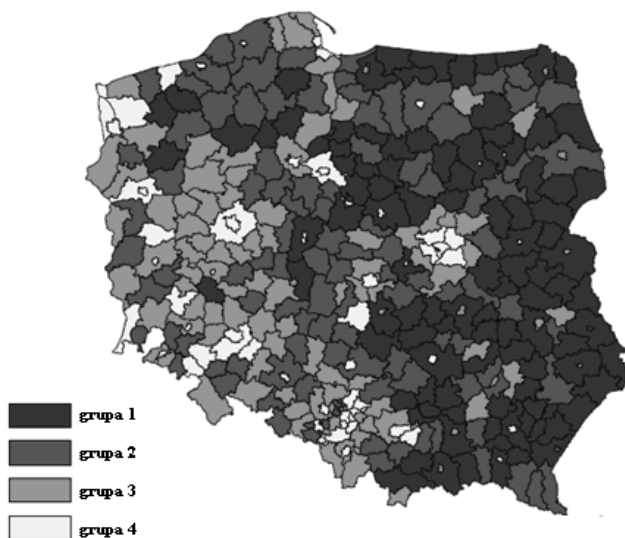
---

⁴ *Krajowa Strategia...*, s. 30–31.

⁵ Szerzej na temat metody taksonomicznej Z. Helwiga w opracowaniach: Z. Helwig, *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom ich rozwoju oraz zasoby i strukturę wykształconych kadr*, „Przegląd Statystyczny”, Warszawa 1968, z. 4; A. Młodak, *Analiza taksonomiczna w statystyce regionalnej*, Difin, Warszawa 2006; E. Nowak, *Metody taksonomiczne w klasyfikacji obiektów społeczno-gospodarczych*, PWE, Warszawa 1990.

⁶ *Rocznik statystyczny województw 2008*, GUS, Warszawa 2009; *Bank Danych Regionalnych*, http://www.stat.gov.pl/bdr_n/app/strona.indeks.

⁷ R. Lisowska, *Analiza warunków ograniczających rozwój małych i średnich przedsiębiorstw funkcjonujących w regionach zmarginalizowanych*, w: *Wyzwania i perspektywy zarządzania w małych i średnich przedsiębiorstwach*, red. M. Matejun, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 198–199.

Rys. 2. Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego powiatów w 2007 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznik Statystyczny Województw 2008, GUS, Warszawa 2009, Bank Danych Regionalnych http://www.stat.gov.pl/bdr_n/app/strona.indeks

Poprawa konkurencyjności regionów słabiej rozwiniętych powinna zatem następować poprzez tworzenie korzystnych warunków dla rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw. Właściwy klimat proprzedsiębiorczy sprzyja współpracy pomiędzy przedsiębiorcami, grupami interesów, dostawcami, klientami, prawnikami, analitykami finansowymi, instytucjami doradczymi, audytorami badającymi firmy i stwarza podstawy do stopniowego wyjścia z „pętli marginalizacji” danego regionu⁸.

2. Problemy funkcjonowania małych firm w regionach zmarginalizowanych

W przypadku przedsiębiorców funkcjonujących w regionach zmarginalizowanych głównym motywem uruchomienia działalności gospodarczej jest reakcja na trudną sytuację na rynku pracy, i są to w większości przypadków przedsiębiorstwa z konieczności. Osoby uruchamiające firmy na tych terenach często nie posiadają wiedzy z zakresu zarządzania firmą, bazują na własnych, zaoszczędzonych środ-

⁸ Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020: *Regiony, miasta, obszary wiejskie*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010, s. 18.

kach lub wykorzystują środki pomocowe na przeciwdziałanie bezrobociu, a koncepcja uruchomienia biznesu zazwyczaj ma wiele błędów, takich jak⁹: (i) rozpoczęcie działalności w obszarze, w którym brak doświadczenia, (ii) inwestowanie niewystarczającego kapitału lub własnego wysiłku w uruchomienie działalności gospodarczej, (iii) niejasne sprecyzowanie wyrobu lub usługi, (iv) założenie, że podejmowane działania, które lubi wykonywać nowy właściciel, będą przynosiły dochody (znajdą odbiorców).

Błędy popełnione podczas uruchomienia biznesu, brak wiedzy z dziedziny zarządzania i prowadzenia własnej firmy oraz braki w wykształceniu stanowią poważne przyczyny upadku małych firm funkcjonujących w tych regionach.

W dalszej części opracowania zostaną przedstawione badania¹⁰ przeprowadzone metodą wywiadu pogłębionego z przedsiębiorcami prowadzącymi działalność gospodarczą w regionach zmarginalizowanych oraz pracownikami instytucji otoczenia biznesu. W badaniu wzięło udział dziesięciu właścicieli małych firm oraz pracownicy pięciu instytucji otoczenia biznesu. Jednym z obszarów badawczych było wskazanie barier rozwoju małych przedsiębiorstw funkcjonujących w tych regionach.

W ocenie przedsiębiorców (wynikającej z analizy dziesięciu wywiadów pogłębionych) bariery utrudniające rozwój małych firm w tych regionach to: (i) bariery rynkowe, wynikające z zawężania się rynków zbytu, silnej konkurencji i szarej strefy, (ii) bariery prawne, związane z niestabilnymi i niejasnymi przepisami prawnymi, (iii) bariery finansowe, problemy związane z finansowaniem rozpoczęcia i prowadzenia działalności (koszt kredytu i sposób jego zabezpieczenia, procedury udzielania kredytów, wydłużone terminy płatności), (iv) bariery ekonomiczne, wyrażające się między innymi brakiem spójnej koncepcji polityki państwa wobec małych przedsiębiorstw, złą koniunkturą gospodarczą, (v) bariery zarządzania, związane z osobą przedsiębiorcy, znajdują swój wyraz w nieznajomości zasad zarządzania tą skalą biznesu.

---

⁹ R. Lisowska, J. Ropęga, *Przyczyny upadku małych firm na terenach zmarginalizowanych*, w: *Problemy ekonomii, polityki ekonomicznej i finansów publicznych*, red. J. Sokołowski, t. 1, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 39, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław 2009, s. 211.

¹⁰ Badania zostały przeprowadzone w latach 2008–2009 w ramach projektu *Symptomy upadku małej firmy. Konsekwencje społeczno-gospodarcze. Polityka przeciwdziałania*, nr projektu 1 H02D 055 30, nr umowy 0926/H03/2006/30, finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Głównym celem badań było poznanie opinii przedsiębiorców na temat przyczyn i symptomów upadku małych firm z uwzględnieniem specyfiki funkcjonowania firm na terenach zmarginalizowanych. Badania ankietowe przeprowadzono w 314 małych firmach zlokalizowanych na terenie całego kraju, w tym 113 zlokalizowanych na terenach zmarginalizowanych (klasyfikacji regionów dokonano w oparciu o kryteria zaprezentowane w drugiej części opracowania). Badania ankietowe zostały uzupełnione 50 wywiadami pogłębionymi (w tym 15 na terenach zmarginalizowanych) z przedsiębiorcami oraz pracownikami instytucji otoczenia biznesu.

Dodatkowo przedsiębiorcy wskazali grupę barier związanych ze specyfiką funkcjonowania w regionach marginalizowanych, do których zaliczyli: (i) ograniczony popyt ze względu na mniejszą siłę nabywczą lokalnych społeczności, (ii) niewystarczającą infrastrukturę techniczną, (iii) brak wykwalifikowanej kadry/niskie kwalifikacje zatrudnionych pracowników, (iv) ograniczony dostęp do instytucji otoczenia biznesu, ze względu na ich brak lub niewystarczającą liczbę w regionach zmarginalizowanych, (v) brak umiejętności wykorzystania środków unijnych, (vi) bierność ze strony władz samorządowych.

W ocenie przedsiębiorców zaangażowanie władz samorządowych w rozwój przedsiębiorczości jest słabe i niewystarczające. Ogranicza się bowiem do dbałości o rozwój infrastruktury (głównie drogi), do działań promujących obszar jako sprzyjający inwestorom bądź atrakcyjny dla turystów, wydzielania atrakcyjnie położonych działek pod inwestycje, wprowadzania ułatwień w procedurze urzędowej oraz udzielania inwestorom ulg podatkowych. Do najrzadziej stosowanych instrumentów badani przedsiębiorcy zaliczyli: udzielanie dotacji i pożyczek oraz inicjowanie powstawania ośrodków wspierania biznesu, których liczba jest niewystarczająca szczególnie w regionach zmarginalizowanych. Badani przedsiębiorcy (tylko trzy osoby) w niewielkim zakresie korzystali z pomocy publicznej państwa i środków z Unii Europejskiej, były to głównie usługi doradcze, konsultacje, preferencyjne pożyczki na uruchomienie działalności gospodarczej. Można sądzić, że jest to wynikiem braku wiedzy o istniejących instrumentach wsparcia (dotyczy to zwłaszcza firm, które nie korzystały z tych instrumentów) oraz wskazuje na potrzebę rozszerzenia zakresu stosowania istniejących instrumentów.

W opinii przedstawicieli instytucji otoczenia biznesu, oprócz barier i ograniczeń rozwoju wskazanych przez przedsiębiorców, ważnym i znaczącym problemem dla rozwoju małych przedsiębiorstw na terenach zmarginalizowanych jest niski stopień innowacyjności oraz słaba intensywność wykorzystania zaawansowanych technologii. Wynika to z samego zakresu działania małych przedsiębiorstw, które częściej opierają się na jednym rodzaju produktu czy usługi, więc prawdopodobieństwo wprowadzania zmian jest tam mniejsze niż w przedsiębiorstwach o zróżnicowanej ofercie i rozbudowanych procesach jak w większości dużych firm. Wynika to też z braku systematycznego zasilania finansowego pozwalającego na większą aktywność badawczą firm. Przedsiębiorstwa na ogół wykorzystują na ten cel wyłącznie środki własne pochodzące z zysku. Należy podkreślić, że opieranie się jedynie na wewnętrznych zasobach finansowych szczególnie w przypadku firm małych nie pozwala na szybki rozwój przedsiębiorstwa. Co więcej, w warunkach nasilającej się konkurencji, w tym międzynarodowej, wprowadzanie często kosztownych zmian jest warunkiem nie tylko rozwoju, ale i samego przetrwania firmy.

Badania wskazują, że władze samorządowe oraz instytucje otoczenia biznesu mają jeszcze wiele do zrobienia w zakresie stymulowania rozwoju społeczno-gospodarczego i wspierania małych podmiotów gospodarczych szczególnie w re-

gionach zmarginalizowanych. Będzie to proces wieloletni, na który składa się wiele czynników, takich jak: identyfikacja ważnych problemów gospodarczych i społecznych regionu, stworzenie bądź doskonalenie struktur, budowa partnerstwa publiczno-prywatnego, współpraca z przedsiębiorcami, a także doskonalenie jakości funkcjonowania jednostek samorządu terytorialnego i instytucji otoczenia biznesu oraz zarządzania nimi.

Podsumowanie

Z przeprowadzonych analiz i badań wynika, że małe firmy zlokalizowane w regionach zmarginalizowanych mają mniejsze szanse rozwoju niż firmy z obszarów uprzemysłowionych i zurbanizowanych gdyż: (i) funkcjonują głównie na rynku lokalnym i w środowisku o niskich dochodach, (ii) zatrudniają tańszych, ale znacznie gorzej wykwalifikowanych pracowników, (iii) charakteryzują się niską skłonnością do wprowadzania zmian i innowacji, (iv) są zarządzane przez właścicieli o niskich kwalifikacjach.

Istnieje zatem konieczność tworzenia programów rozwoju małych firm szczególnie na terenach zmarginalizowanych, które umożliwią budowę trwałych mechanizmów wsparcia i podmiotów gospodarczych między innymi poprzez: finansowanie niezbędnego wkładu własnego przy pozyskiwaniu środków pomocowych, profesjonalizację i poprawę jakości świadczonych usług, podejmowanie działań zgodnych ze strategicznymi koncepcjami rozwoju regionu.

CONDITIONS FOR THE OPERATING OF SMALL ENTERPRISES IN THE MARGINALISED REGIONS

Summary

The small enterprises encounter numerous difficulties that limit its growth. The most significant inhibitors include: restrictions on access to various kinds of resources, non-transparent tax system, entrepreneurs' intellectual potential, lack of seed capital for the implementation of quality management systems, problems with obtaining external financing, low investment expenditure, limited access to research and innovation, highly depreciated fixed assets, lack of financial resources for technical modernization, poorly developed institutions of business environment.

In marginalized regions additional obstacles connected with the regions' specificity can be observed, i.e. poor economic development, inhabitants' low income (reflected

in low demand) poor infrastructure, social pathologies, increased migration processes as well as lack of entrepreneurship qualities amongst the local community.

The aim of this study is to identify conditions of small enterprises' development in marginalized areas as well as to assess the influence that regional marginalization has on functioning of small enterprises. The presented conclusions are based on the author's own case study research carried out in business environment and among owners of small enterprises functioning in marginalized regions.

Translated by Renata Lisowska